
İSLAM HUKUKUNDA KATILIM SİGORTACILIĞI

Alpaslan ALKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
ORCID: 0000-0003-3401-7073

Öz

Günümüz sigorta ve sigortacılık sistemi, özellikle Akdeniz merkezli ticaretin gelişmesiyle öncelikle Avrupa’da görülmeye başlamış, İngiltere’de sanayi devrimine denk gelen dönemde ise istatistik yöntemlerin de kullanılmasıyla sistematik bir uygulama haline gelmiştir. Buna karşılık İslam toplumlarında ise 19. yüzyıla kadar sigortanın işlevini zekât, vakıf, Beytül-mal, lonca gibi müesseseler görmüştür. Ancak özellikle 20. yüzyılın ikinci yansından itibaren ekonomik ve sosyal hayatın değişimi ile bu müesseseler neredeysetamamen işlevini kaybetmiş, sigortanın temin ettiği güven ortamına olan ihtiyaç iyice artmıştır. 1960’lardan itibaren İslam dünyasında fikhî boyutlarıyla yoğun bir şekilde tartışılan sigorta konusunda ihtiyaçlara cevap verebilecek uygun çıkış yolları aranmıştır. Tekâfül sigortası, temelinde karşılıklı kefaletin olduğu bir modeldir. Bu model geleneksel sigortaya alternatif İslami bir seçenek olarak sunulmuş ve kabul görmesinden itibaren de hızla gelişmiştir. Sudan, Malezya gibi ülkelerin teorik öncülüğünü yaptığı bu model, günümüzde İslam ülkelerinde olduğu kadar Batılı ülkelerde de uygulanan alternatif bir model haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sigorta, Akile, Tekâfül Sigortası, Tekâfül Sistemi, Tekâfül.

PARTICIPATION INSURANCE IN ISLAMIC LAW

Abstract

Insurance and insurance system started to develop in Europe primarily due to expansion of Mediterranean centered trade and became a systematically used application with the use of statistical tools during industrial revolution in England. On the otherhand in Islamic societies, guilds, waqfs, Beyt-al mal and zakat functioned as an insurance mechanism until 19th century. However, especially after the second half of 20th century, these institutions lost their functions with the major changes in the socioeconomic structures in societies and the need for trust environment provided by insurance became a necessity. Various tools that answers the insurance need have been sought in the Islamic Scholars’ arguments on Fiqh side of this issue since 1960s. Taqaful, is a model based on mutual guarantee. This model was presented as an Islamic

alternative to traditional insurance and developed rapidly since the acceptance. This theoretical model pioneered by countries like Malaysia and Sudan, nowadays it has become an alternative model applied in Western countries as well as in Islamic countries.

Keywords: Insurance, Surety, Taqaful, Taqaful Business, Family of Taqaful.

1. GİRİŞ

İnsanlar hayatta karşılaştıkları bir takım mali zorlukların bir kısmını tek başına gidebildiği halde bazı mali zorlukların giderilmesinde diğer insanların yardımına muhtaç olmaktadır. Tarih içerisinde hayatın basit işlediği dönemlerde, insanların karşılaştıkları mali riskler yakın çevrenin yardımıyla veya yardım sandıkları gibi geliştirilen farklı yardımlaşma yöntemleriyle karşılanmaktaydı. Ancak zamanla değişen ve gelişen dünya hayatı ile insan yaşamında ortaya çıkan farklılaşma, gelişme ve zorlaşmayla beraber insanların tek başına üstesinden gelemeyecekleri büyük mali riskler oluşmaya başlamıştır. Bu risklerin karşılanabilmesi için büyük ve sistemli sosyal güvenlik organizasyonlarının kurulması ihtiyacı baş göstermiştir. Bu ihtiyaca yönelik olarak batı dünyasında günümüzdeki sigorta anlayışının ilk uygulamaları kendini göstermeye başlamış ve zamanla da uygulamada farklı boyutlar kazanmıştır. Yalnız geliştirilen sigorta sisteminin işleyişinde, faiz ve kumar gibi İslam'ın yasakladığı bir takım unsurların bulunma ihtimali, Müslümanların sigortaya mesafeli yaklaşımlarına yol açmıştır. Bu durum da Müslümanları İslam'a uygun yeni sigorta modelleri geliştirme arayışına yöneltmiştir. Böylece İslam ülkelerinde "tekâfül" adı verilen sigorta benzeri yeni bir model geliştirilmiş ve birçok İslam ülkesinde uygulanmaya başlanmıştır. Tekâfül uygulaması ülkemizde de 2017 yılında çıkarılan bir yönetmelikle uygulamaya konulmuştur.

Böylece günümüzde sigortacılık konusunda iki temel uygulama ortaya çıkmıştır. Birincisi Batı'da geliştirilen ve dünyada geniş bir uygulama alanı bulan ve konvansiyonel sigortacılık olarak da adlandırılan geleneksel sigortacılıktır. İkincisi ise, Müslümanların dini hassasiyetlerinden hareketle geliştirilmiş olan tekâfül sigortacılığıdır. Tekâfül sigortası, her ne kadar istenilen yaygınlığa henüz ulaşmasa da geleneksel sigortaya bir alternatif olarak İslam dünyasında kabul görmeye devam etmektedir. Özellikle geleneksel sigortadan uzak duran toplumların dâhil olduğu tekâfül sigortası, günümüzde İslam ülkelerinde olduğu kadar Müslümanların yoğun olarak bulunduğu çeşitli Batı ülkelerinde de uygulama alanı bulmaktadır (Yazıcı, 2015:3).

İslam hukuku açısından sigortanın meşrûiyeti üzerinde geniş tartışmalar bulunmaktadır. İslam hukukunda doğrudan "sigorta" ile ilgili ilk görüşün İbn Âbidîn'e (ö. 1252/1836) ait olduğu onun da sigortayı caiz görmediği bilinmektedir (İbn Âbidîn, 1992:IV/169). Bundan sonraki süreçte de birçok İslam hukukçusunun İbn Âbidîn'in görüşünden hareketle, sigortanın caiz olmadığı yönünde görüş bildirdiği nakledilmektedir. İslam hukukçularının çoğunluğu, yardımlaşma sigortası ve sosyal

sigortaların caiz olduğunu belirtmekle beraber, içerisinde faiz, kumar, garar ve cehalet gibi unsurları barındırma ihtimali bulunan ticari sigortalar hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ticari sigortalar konusunda görüş belirten İslam hukukçularının çoğu faiz, kumar, garar ve cehalet bulunma şüphesi nedeniyle ticari sigortaların caiz olmadığını söylerken, bir kısım İslam hukukçusu da söz konusu yasakların sigortanın aslıyla ilgili olmadığından caiz olduğunu söylemişlerdir. Üçüncü bir grup İslam hukukçusu da ticari sigortaların bazı çeşitlerinin caiz olduğunu bazı çeşitlerinin ise caiz olmadığını ifade etmişlerdir. İslâm dünyasında sigortayı caiz gören en meşhur görüş Mısır baş müftülük makamında iken Muhammed Abduh'un (ö. 1905) 1901 tarihinde yayınlanan hayat sigortasına cevaz veren görüşüdür. Bu görüş daha sonra Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, Ali Hafif, Muhammed el-Behiy tarafından da desteklenmiştir (Zerka, 2011:195; Dalgın, 1995:49-51; Dalgın, 1994:138-165; Beşer, 1997:844-866; Hacak, 2006:21-50; Sağlam, 2012:1-16; Sağlam, 2010:589-600; Yılmaz, 1997:151-158).

Ülkemizde ise Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 07/04/2005 tarihli karar sonucunda, "Genel olarak, sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ve ticarî sigortaların caiz olduğuna, kâr payı esasına dayalı çalışan birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sisteminin ise, yatırılan primlerin, dinen helâl olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda caiz olduğuna, konusu din tarafından yasaklanmış olan sigortanın caiz olmadığına" şeklinde karar vermiştir (kurul.diyanet.gov.tr, 2019).

Görüldüğü üzere İslam hukuku açısından sigortanın meşruiyetiyle ilgili olarak bugüne kadar birçok tartışma, görüş, bildiri, makale, yazı, kitap, akademik yayın gibi çalışmalar yapılmış olduğundan, çalışmada sigortanın bu yönlerine temas etmekten ziyade esas olarak ülkemizde de "katılım sigortacılığı" adıyla uygulamaya konulan ve İslam dünyasında "tekâfül" adıyla bilinen sigortanın İslam hukuku açısından değerlendirmesi yapılacaktır.

Geleneksel sigorta uygulamasıyla ilgili tartışmalar neticesinde katılım sigortacılığı, sosyal dayanışma, işbirliği, yardımlaşma gibi İslami referanslara dayanarak kayıpların ortaklaşa giderilmesini amaçlayan bir güvence mekanizması olarak ilk kez 1976 yılında gerçekleştirilen Uluslararası İslami İktisat Kongresi'nde fikirsel temelde bir çözüm yolu olarak ileri sürülmüştür (Demirci, 2019:29). Bu çerçevede ilk İslami sigorta uygulaması 1979 yılında Sudan'da ortaya çıkmıştır. Böylece yetmişli yılların sonundan itibaren İslâm ülkelerinde dini referanslardan hareketle öncelikle kooperatif teşekküllü sigortalar kurulmaya başlanmış ve "tekâfül" ya da İslâmî sigorta adını taşıyan bu sigortalar İslâm dünyasında görülmeye başlanmıştır (Hacak, 2006:37). Ülkemizde de Hazine Müsteşarlığı tarafından hazırlanan ve 20.09.2017 tarih 30186 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "*Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*" (www.resmigazete.gov.tr, 2019) ile katılım sigortacılığının mevzuat anlamında alt yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tekâfûl sistemi ortaya çıktığı günden bugüne yaygınlaşmaya çalışan bir sistem olmuş ve günümüzde 2015 yılı verilerine göre yaklaşık 15 milyar dolarlık hacmi olan bir pazar haline gelmiştir. Tekâfûl sistemi başta Malezya, Suudi Arabistan, Endonezya gibi İslam ülkelerinin yanında bazı Batı ülkeleri de dâhil olmak üzere 30'dan fazla ülke tarafından uygulanmaktadır. Sistem içerisinde Suudi Arabistan % 51 ile en büyük paya sahipken Uzakdoğu ülkeleri de % 25'lik paya sahiptir (www.milliman.com, 2019).

Tekâfûl piyasası, ağırlıklı olarak *Güneydoğu Asya Pazarı* (Malezya, Endonezya, Brunei), *Afrika Pazarı* (Sudan, Mısır, Gambiya, Tunus, Kenya), *Körfez Ülkeleri Pazarı* (Katar, Umman, Bileşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt) ve Türkiye, Ürdün, Sri Lanka, Bangladeş, Suriye, Pakistan, Yemen gibi ülkelerin yer aldığı *Diğer Ülke Pazarları* olmak üzere dört büyük pazara bölünmüştür. Tekâfûl piyasasının prim üretiminin yaklaşık % 88'si Körfez Ülkeleri kaynaklıdır. Güneydoğu Asya ülkelerinin uluslararası pazardaki pay oranı ise % 6'larda seyretmektedir. Sigorta koruması altında olmayan büyük bir Müslüman nüfusa sahip Afrika, tekâfûl piyasası bakımından önemli bir potansiyel barındırır da, pazar payı bakımından sadece % 4'lük bir orana sahiptir. Ülkemizin de içinde yer aldığı *Diğer Ülkeler Pazarı'nın* pazar büyüklüğü ise kalan %2'ye tekabül etmektedir (www.milliman.com, 2019).

2. KATILIM SİGORTACILIĞI

Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in "katılım sigortacılığı" olarak tanımladığı sigorta türü günümüz finans literatürde "tekâfûl" olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle "tekâfûl" ve "katılım" kavramları birbirlerinin yerine kullanılmakta olduğundan bu çalışmada da her iki kavram birbirinin müteradifi olarak kullanılmaktadır. Karşılıklı yardımlaşma olması nedeniyle "karşılıklı sigorta" adı da verilmektedir (Dalgin, 2003:616-617).

2.1. Tanımı

Katılım sigortacılığının İslami finans literatüründeki kullanımı olan tekâfûl kelimesi Arapça'da "karşılıklı ya da müşterek sorumluluk, karşılıklı anlaşma, müşterek teminat, karşılıklı garanti ve birbirine kefil olmak" (Cevherî, 1987:V/1811; İbn Manzûr, 1990:XI/590) anlamlarına gelmektedir. İstılâhî anlamda ise tekâfûl, "belirli rizikolarla maruz kalan şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerinde anlaşmalarıdır." (AAOIFI, 2018:666). Buna göre tekâfûl, belirli bir grup üyelerin veya katılımcıların birbirlerine destek olmak için bir araya gelerek aralarında yaptıkları bir yardımlaşma ve dayanışma anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile katılımcılar arasında toplanan katkı payları riske maruz kalan kişiler tarafından kullanılmaktadır. Bir kayıp veya zarara maruz kalan herhangi bir üye veya katılımcı, anlaşmada ortaya konduğu şekilde, o zarar ve kaybını karşılayabilecek ölçüde fondan belirli bir miktar para ve maddi yardım almaktadır. Böylece katılımcılardan her biri ihtiyaç durumunda olan kimseyi desteklemek için güç ve çabalarını birleştirerek karşılıklı yardımlaşma sağlamış olmaktadır (Fazlı Yusuf, 1997:946).

Katılım sigortacılığı 20/09/2007 tarihli Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmeliğine göre, *"katılımcıların kendileri ile diğer katılımcıların tazminat ve/veya birikim ödemelerine ilişkin taleplerinin karşılanmasını teminen oluşturulan risk fonuna katkıda buldukları, söz konusu fonun sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir sigorta şirketi tarafından katılım finans ilkelerine uygun olarak yönetildiği ve ortak risk paylaşımı ile dayanışma esaslarına dayanan sigorta türü"* (www.resmigazete.gov.tr, 2019) olarak ifade edilmektedir. Buna göre katılım sigortacılığı, sigortalıların kendi yararlarına kullanılmak üzere bağışta bulunma yükümlüğünü üstlendikleri ve sigortalılar arasından seçilen bir kurul ya da sigortacılık faaliyeti yapmasına izin verilmiş bir anonim şirket tarafından ücretli vekâlet yoluyla yönetilen ve bir fon teşkil eden katkı payı ödemeleriyle sigortalıların bütününe koruma altına alan bir işlemdir.

Katılım sigortacılığı İslami Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Kurumuna (AAOIFI- Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions) göre de, *"İslami Sigorta, belirli rizikolara maruz şahısların bu rizikoların gerçekleşmesiyle ortaya çıkacak zararların telafisi üzerine anlaşmalarıdır."* (AAOIFI, 2018:666).

2.2. Unsurları

Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe (www.resmigazete.gov.tr, 2019) göre katılım sigortacılığı şu unsurlardan oluşmaktadır:

- a) **Katılımcı:** Risk fonuna, kendi riskinin ve diğer katılımcıların risklerinin ortak risk paylaşımı ve dayanışma esasları çerçevesinde teminat altına alınması maksadıyla katkı primi ödeyen kişidir. Katılımcı sigorta sözleşmesi imzalamakla, sigorta şirketine iştirak eden diğer katılımcıların risklerinin karşılanmasını üstlenmiş olmaktadır (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3; Dalgın, 2003:617).
- b) **Katkı Primi:** Katılımcıların risk fonu yararına ve ortak risk paylaşımı ve dayanışma esasları doğrultusunda riskin karşılanması için ödediği tutardır. Katkı primi aslında sabit değildir. Prim ancak risk meydana geldiğinde net olarak meydana çıkmaktadır. Fakat sonrasında ödeme zorluğu olmaması için katılımcılar baştan belli miktarlarda prim ödemektedirler. Yıllık risklerin gerçekleşme durumuna göre yapılan hesap sonucunda gerçekleşen riskin maliyeti ödenen primden fazla ise aradaki fark katılımcılardan tahsil edilmektedir. Şayet ödenen prim risk tutarından fazla ise artan tutar ya katılımcılara iade edilmekte veya gelecek için rezerv olarak katılımcı hesabında tutulabilmektedir. Bu fazlalık katılımcıların onayıyla hayır işlerinde de kullanılabilir (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3; Dalgın, 2003:617-618).
- c) **Şirket:** Sigorta sözleşmelerinin hazırlanması, katkı primlerinin toplanması, tazminatların ödenmesi ve sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri yapmakla

yükümlü olan ve katılım sigortacılığı esaslarına göre faaliyet gösteren sigorta şirkettir. Şirket esasında katılımcılar adına, onların vekili olarak işlemleri sürdürmektedir. Katılımcılar aynı zamanda birbirlerinin risklerini paylaşan sigortacı konumundadır. Ancak bu işlemleri her bir katılımcının bizzat yapması mümkün olamayacağı için tüm katılımcılara vekaleten sigorta işlemleri şirket eliyle yürütülmektedir (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3; AAOIFI, 2018:671).

- d) Risk:** Katılımcıların iradesi dışında, olması muhtemel veya olacağı tarih belirsiz bir tehlikeyi veya zararı ifade etmektedir. Risk gerçekleştiğinde katılımcının malı zarar göreceğinden diğer katılımcılar tamamen yardımlaşma anlayışı içerisinde oluşan zararı beraberce karşılamaktadırlar (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3; Dalgın, 2003:617).
- e) Risk Fonu:** Katkı primi ödemeleri ile bunlardan kaynaklanan gelirlerin biriktirilmesi ve tazminat ve/veya birikim ödemeleri ile yasal yükümlülükler de dahil olmak üzere yapılan harcama ve giderlerin karşılanması için oluşturulan fondur (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3).
- f) Danışma Komitesi:** Katılım sigortacılığı sisteminin işleyişinin katılım finans sistemi prensipleri ile ortak risk paylaşımı ve dayanışma esaslarına uygunluğunu takip eden komitedir (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3).
- g) Yönetim Modeli:** Danışma komitesince başka bir model belirlenmedikçe şirket üç model doğrultusunda işlem gerçekleştirmektedir. Bu üç model şunlardır (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 4):

aa) Mudarebe Yönetim Modeli: Şirketin, risk fonunun yönetimi ile sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri karşılığında aldığı yönetim ücretinin, emek-sermaye ortaklığı çerçevesinde kâr paylaşımı esasına göre belirlendiği şirket yönetim modelidir (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3-4).

bb) Vekâlet Yönetim Modeli: Şirketin, risk fonunun yönetimi ile sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemleri karşılığında vekâlet ücreti aldığı şirket yönetim modelidir (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3-4).

cc) Vekâlet/Mudarebe Karması (Hibrit) Model: Şirketin, risk fonu yönetimi ile sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemler karşılığında vekalet ücreti aldığı, teknik kârın tamamının katılımcılara dağıtıldığı fakat yatırım kârının katılımcı ile şirket arasında önceden belirlenmiş bir oran üzerinden paylaşıldığı bir yönetim modelidir (Katılım Sigortacılığı Yönetmelik, md. 3-4).

2.3. Meşruiyeti

Katılım sigortacılığında, muhtemel olan risk gerçekleşip herhangi bir katılımcının malvarlığına zarar verdiğinde, onun tazmin edilmesi için diğer katılımcılarla beraberce yardımda bulunulacağına taahhüt edilmesi söz konusudur. Bu

sözleşmede akdin konusu “zararı tazmin etme hususunda yardımlaşma”dır. Katılım sözleşmesiyle ödenecek olan prim de bir teberru mahiyeti arz etmektedir. Katılım sözleşmelerinde mevcut olan yardımlaşma unsuru, taahhütte bulunma, diğer katılımcıların zararını tazmin etme vaadi, herkesin aynı sözleşmeyi imzalaması nedeniyle karşılıklı olarak birbirlerine kefil olma gibi hususlar bu sözleşmenin teberru akitler içerisinde sayılabileceğine işaret etmektedir. Ancak buradaki teberru klasik fıkhıta tespit edildiği şekliyle, ne genel olarak karşılıksız yardım anlamına gelen bir teberrû akdidir, ne de bir teberrû çeşidi olan hibe akdidir. Bu nedenle ödenen primler katılımcıların bir teberrûsu veya hibesi olmadığından katılım sigortası tam olarak hibe akdiyle uyuşmamaktadır. Zira katılımcılar primleri hibe olarak değil zararı tazmin etme amacıyla ödemektedirler. Ayrıca katılımcıların birbirlerinin kefil olarak sözleşme imzaladıkları düşüncesinden hareketle katılım sigortasının kefalet akdine benzetildiği de görülmektedir. Ancak buradaki kefil olma sorumluluğu da klasik kefalet akdindeki tarafların hak ve sorumluluklarını hayli aşmış olması nedeniyle tam olarak kefalet akdiyle de benzerlik oluşturduğu söylenememektedir. Katılım sigortasında her katılımcı diğer üyenin karşılaştığı riskleri tazmin etme taahhüdünde bulunmaktadır. Zira taahhüt, verilen sözün bir şeye bağlanıp, onun gerçekleşmesi halinde sorumluluğun üstlenilmesidir. Bu nedenle katılım sigorta sözleşmeleri hukuki olarak “taahhüt” sözleşmesine benzetilmektedir (Dalgın, 2003:621-624). Görüldüğü üzere katılım sigortacılığı ile hibe ve kefalet gibi teberrû ve taahhüt sözleşmeleri arasında bir benzerlik ve yakınlık bulunmaktadır. Fakat tam olarak bu sözleşmelerle birebir uyuşmadığı yönleri de bulunmaktadır. Bu sebeple katılım sigortacılığı sözleşmesi kendine özgü nitelikleri ile “karşılıklı yardımlaşma sözleşmesi” şeklinde yeni bir akit türü olarak tanımlanabilir (Zerka, 2011:195).

Katılım sigortası karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan akitle oluşturulan bir kurum olması nedeniyle garar, kumar ve faiz gibi dinen yasak olan unsurları içermemektedir (Zerka, 2011:204-2014). Bu nedenle katılım sigortasının caizliği noktasında çağdaş İslam hukukçularından herhangi bir itiraz da işitilmemiştir. Zira katılım veya tekâfül sigortacılığı her ne kadar bu isimler altında olmasa da bu uygulamaların ortaya koyduğu yardımlaşma anlaşmaları ve yöntemlerinin farklı isimler altında İslâmiyet’ten önceki dönemlere kadar gittiği bilinmektedir. Bu uygulamalardan biri İslâmiyet’ten önce, Araplar arasında, *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu olarak bilinen “Âkile” uygulamasıdır* (Zerka, 2011:220-221). *O dönemde bir kimse, hatalı olarak bir kimsenin ölümüne sebebiyet verdiği takdirde diyet ödemesi gerekirdi. Diyet, o günün şartlarında yüz deve olarak takdir edilen yüklü bir meblağ olduğu için, bu yüksek meblağı herkesin ödemesi mümkün değildi. Bu sebeple diyet miktarı ölüme sebebiyet verenin aklı başında ve mükellef yakınları arasında bölüştürülürdü. Diyetin miktarının bölüştürüldüğü bu yakınlarla “Âkile” adı verilmiştir* (Serahsî, 1993:XXVII/124-126; Kâsânî, 1986:VII/255; Merğînânî, tsz:IV/225; Mevsilî, 1937:V/25-26; İbn Âbidîn, 1992:VI/640-642; Bilmen, 1985:III/53; Demir, 2002:170; Aktan, 1989:II/248). Kur’an-ı Kerim’de hata sonucu adam öldürenin, maktulün velisine diyet ödenmesi gerektiği bildirilmiş (en-Nisa, 4/92), Hz. Peygamber de, bu diyetin,

İsâmiyet'ten önce ki uygulama gibi ölüme sebebiyet verenin *âkile*'si tarafından ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Müslim, Kasâme, 37; Tirmîzî, Diyât, 15; Ebu Dâvud, Diyât, 21). Böylece Hz. Peygamber, Cahiliye dönemindeki uygulamayı aynen benimseyerek uygulamıştır (Demir, 2002:170).

Hız. Peygamber'in Medine'de kurduğu devletın esasında da "*âkile sistemi*" bulunmaktadı. Zira Medine sözleşmesinin 3 ve 12. maddeleri arasında, sosyal sigortanın ilk izleri sayılabilecek, *öldürme veya yaralama halinde öldürülenin ailesine verilecek olan kan bedeli, harp esirlerinin kurtarılması için ödenecek olan fidye, ağır mâlf mesuliyetler altında bulunan müminlerin bundan kurtarılması* gibi durumlar kabilelerin ortaklaşa meydana getirecekleri bir "*fondan*" karşılayacakları hükmü düzenlenmiştir (Hamidullah, 1980:I/197-220; Çağatay, 1993:479-482). Buna göre her bir kabile/zümre ve dolayısıyla devlet ortak bir *sosyal güvenliğe* kavuşturulmuş oluyordu (Sağlam, 2011:267).

Âkile sisteminin yüklendiği sorumluluğun bir hafifletme ve yardım olduğundan hareketle âkilenin uygulandığı dönemin sigortası olduğuna kabul edilmektedir (Zerka, 2011:221; Hamidullah, 1980:I/200; Hamidullah, 1976:199-201; Karaman, 2014:I/240-310; Dağcı, 1999:35; Aydın, 1999:182; Beşer, 1985:131-148; Döndüren, 1993:170; Demir, 2002:174; Sağlam, 2011:287-292). Ancak daha sonraki zamanlarda ki sosyal değişmeler ve yeni risklerin ortaya çıkması neticesinde âkile sisteminin geliştirilememiş ve uygulanamamış olması nedeniyle ortadan kalktığı belirtilmektedir. Böylece ortaya çıkan sosyal boşlukların da günümüz sigorta organizasyonlarıyla doldurulduğuna vurgulanmaktadır (Sağlam, 2011:273-274).

İslam hukuk tarihi içerisinde sigorta benzeri bir uygulama da "*Süftece*" adı verilen bir muameledir (Zerka, 2011:218; Demir, 2002:174-175). Süftece, borçlunun alacaklısına, muayyen miktarda parayı borçlanılan yerin dışındaki belli bir yerde bizzat ödeme taahhüdünü veya oradaki muhatabı olan üçüncü kişiye (ortağına, acentesine, nâibine, vekiline, borçlusuna) kayıtsız şartsız ödeme emrini içeren kıymetli evraka yahut işlemin kendisine verilen isimdir. Bu uygulama genellikle başka bir şehre giden tüccarın malı taşıma riski, zorluk veya masrafından kurtulmak için başvurduğuna bir işlemdir. Bu uygulama ile tüccar yol riskini güvenceye bağlamış olmaktadır (Kallek, 2010:XXXVIII/19-21).

Hanefî fakihlerinden Kudûrî (ö. 428/1036) ve Merginânî (ö. 593/1197) süftecenin menfaat sağlayan bir karz muamelesi olduğunu bu sebeple mekruh olduğunu söylemektedirler (Merğınânî, tsz:III/100; Meydânî, tsz:II/162). İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) de süfteceyi "yol riskini sağlama bağlayan şey" olarak tanımlayarak "poliçe" adını kullanmaktadır (İbn Âbidîn, 1992:V/350). İbn Âbidîn'in bu tanımı ve poliçe adını kullanmasından hareketle süftece muamelesinin bugünkü anlamda bir sigorta uygulaması olduğuna belirtilmektedir (Demir, 2002:175). Bu durum da gösteriyor

ki insanlar önceki dönemlerden itibaren mali riskleri sigorta benzeri bir takım güvencelere bağlama ihtiyacı içinde olmuşlardır.

İslam hukukunda sigorta akdi ile benzerlik kurulan akitlerden biri de muvâlât akdi olmuştur (Zerka, 2011:2017). Arap milletinden olmayan, nesebi meçhul (bir kabileye mensup olmayan) akıllı, buluş çağındaki birinin, Arap milletinden birisi ile yaptığı yardımlaşma (dostluk) anlaşması (Bilmen, 1985:III/353) demek olan muvâlât akdinde yeni Müslüman olan birisi Müslüman kabileden birisine "sen benim arkadaşım, dostum (mevlam) ol, ben bir cinayet işlersem diyetini verirsin, ben ölünce de bana mirasçı olursun" dediğinde, karşıdaki kişi de kabul etse, aralarında muvâlât akdi yapılmış olmaktadır Muvâlât akdinin İslam'dan önceye mahsus olduğu, İslâmi dönemde hukukiliğini kaybettiği gerekçesiyle, birçok müctehid tarafından kabul edilmemiş olsa da Hanefiler bu akdin geçerliliğini kabul etmişlerdir (Kâsânî, 1986:IV/170. Merğînânî, tsz:III/270; Mevsilî, 1937:V/61; Bilmen, 1985:IV/68; V/208; Dalgın, 1994:45-46). İlerde gerçekleşebilecek bir rizikonun ihtimâlê bağı bir bedel karşılığında üstlenilmesi işlemi olması nedeniyle muvâlât akdi sigorta akdine benzetilmiştir. Muvâlât akdinin dayanışma ve risk paylaşımı gayeli bir akit olması ve klasik dönem İslam hukukçuları tarafından riba ve garar açısından eleştirilmemiş olması nedeniyle sigorta akdiyle örtüştüğü belirtilmiştir (Hacak, 2006:47).

İnsanların riskler karşısında dayanışma arayışı içerisinde olmaları doğal bir süreçtir. Bu sürecin hak ve adalet ilkeleri doğrultusunda çözümlenmesi gerekir. Ancak Hz. Peygamber'in kabul ettiği ve uyguladığı âkile sistemi ve daha sonra uygulanan süftece muamelesi gibi sigorta benzeri organizasyonlar Müslümanlar tarafından biliniyor olmasına rağmen bunların, günümüze uyarlanamamış olması, Müslümanları, batı anlayışıyla ortaya çıkarılan sigorta uygulamalarına tabi olmayla karşı karşıya getirmiştir. Batı kaynaklı sigorta uygulamalarının İslam'ın yasakladığı bazı unsurları barındırma ihtimali nedeniyle çoğu İslam hukukçusu tarafından caiz görülmemesi, Müslümanları yeni arayışlara sevk etmiştir. Bunun sonucunda tekâfûl veya katılım sigortacılığı muameleleri İslam dünyasında uygulamaya girerek yeni bir açılım kazandırmıştır.

Katılım sigortacılığının meşruluğu, içerisinde garar ve faiz gibi yasak unsurlar bulunup bulunmaması açısından da incelemeye tabi tutulmuştur. Garar, "tehlike, risk, gerçekleşmesi halinde razı olunamayacağı zannedilen aldanma" demektir. Garar; akdi, vucudu kesin olmayan, şüpheli ve ihtimalli bir unsura dayandırmaktır (Senhûrî, 1998:III/46; Dönmez, 1996:XIII/366; Kahveci, 2015:129). Böyle bir akit Hanefilere göre fasit, diğer mezheplere göre batıl kabul edilmektedir (Karaman, 2014:II/254). İslam alimleri hibe ve kefalet gibi teberrû akitlerinde gararın etkisini tartışmış ve Mâlikiler bu tür akitlerde gararın olumsuz bir etkisinin bulunmadığını belirtirken Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri gararın teberrû akitlere olumsuz etkisi olacağını ancak bu etkinin bedelli akitlerden daha az olacağını söylemişlerdir. Zira bu akitlerde amaç yardımlaşma olduğu için bu tür akitlerde garara itibar edilmemiş ve gararın

yardımlaşma akitlerini geçersiz kılmayacağı kabul edilmiştir (Senhûrî, 1998:III/45). Katılım sigortacılığı sözleşmesinde akdin konusu, sigortalıya ödenecek olan tazminatın ödenmesinde yardımlaşmadır. Bu sebeple akde konu olan şey açısından bir garardan bahsedilemez. Çünkü risk meydana geldiğinde yardımlaşma temel kuraldır. Yardımlaşmanın bağlandığı riskin oluşup oluşmamasında garar olduğu söylene de bu risk bizatihi akdin konusu olmadığı için yardımlaşma akdine zarar vermemektedir. Katılım sigortasında ortaya çıkacak risk üzerinde bir sözleşme yapılmamaktadır. Sözleşme muhtemel riskin gerçekleşip sigortalının bundan zarar görmesi halinde yapılacak yardımla ilgilidir. Bu yardımın yapılacak olmasında ise bir belirsizlik söz konusu değildir (Dalgın, 2003:625-626).

Katılım sigortacılığında faiz bulunup bulunmadığı da incelenmiştir. Zira faiz dinen yasaklandığı (Bakara, 2/275) gibi içerisinde bulunduğu akitleri de geçersiz kılmaktadır. Faiz, "Bir mâlî mübadelede taraflardan biri lehine şart koşulan karşılıksız fazlalıktır" (Serahsî, 1993:XII/109; Merğînânî, tsz:V/277; İbn Nüceym, 1993:VI/135; Kahveci, 2015:176) şeklinde tanımlanmaktadır. Görüldüğü gibi faiz mali bir muamelede şart koşulan karşılıksız fazlalıktır. Faiz için öncelikle bir mali mübadele yani alış-veriş olmalıdır. Katılım sigortacılığı bir alış-veriş akdi olmadığı için de faizden söz edilememektedir. Katılım sigortacılığı ticari bir işletme olmadığı gibi sigorta sözleşmesi de mal bedelli bir akit değildir. Katılımcıların ödedikleri primler de bir borç olarak ödenmemektedir. Zira borcun gelecek bir tarihte geri ödenmesi şart koşulmaktadır. Katılım sigortası sözleşmelerinde ise ödenen primlerin gelecek tarihte geri ödenmesi şart koşulmamaktadır. Sigorta sözleşmesi gereği ödenen primler yardımlaşma amacıyla yapılan bir teberrû akdi olarak görülmektedir. Teberrû akitlerinde ise faiz gerçekleşmeyeceğinden (Baberti, tsz:IX/44) katılım sigortacılığında faizden bahsedilememektedir (Dalgın, 2003:627-628).

2.4. Katılım Sigortacılığı Sisteminin Temel İlkeleri

Katılım sigortacılığının temelinde *kâr/zarar paylaşımı, ortak garanti ve bağış* gibi bazı prensiplere yer verilmektedir. Katılım sigortacılığında, katılımcılardan tazminat ve birikim ödemeleri ile yasal yükümlülükler için katkı primi toplanmakta ve katılımcıların katkılarından oluşan bu risk fonu ile tekâfül sistemine dahil olanlardan tahsil edilen fon, katılım sigortacısı tarafından İslami usullere uygun yatırım araçlarında değerlendirilmektedir. Söz konusu fonlardan elde edilen kâr/zarar şirket ile katılımcılar arasında yapılan anlaşmaya göre önceden belirlenen oranlar dahilinde paylaşılmaktadır. Katılımcıların risk fonuna yaptıkları katkı bir tür bağış olarak kabul edilmekte, böylelikle sigorta sözleşmelerindeki belirsizlik unsuru aşılmaya çalışılmaktadır. Katılımcılar karşılıklı olarak birbirlerine, karşılaşılabilecekleri finansal risklere karşı ortak garanti sağlamaktadırlar. Katılım sigortacılığında sistemin mutlaka İslami prensiplere uygun olarak işletilmesi ve toplanan fonun faiz içermeyen yatırım enstrümanlarında değerlendirilmesi de şarttır (Demirci, 2019:29).

Tekâfûl sistemi, İslami finansın temel ilkeleri çerçevesinde faiz ve garar gibi yasakları içerisinde barındırmayacak şekilde yapılandırılarak risk paylaşımı ve yardımlaşma temelleri üzerinde kurulmaktadır. Bu bağlamda tekâfûl sistemine yön veren dört temel ilke bulunmaktadır.

1-Müşterek risk paylaşımı: Tekâfûl sisteminin temel dayanağı müşterek risk paylaşımıdır. Tekâfûl katılımcıları bir havuza parasal katkıda bulunmakta ve paylaştıkları riskin gerçekleşmesi durumunda havuzdan yardım almaktadır. Geleneksel sigortacılıkta risk bir taraftan diğer tarafa yani sigorta şirketine prim ödenerek riskin bütünüyle üstlenilmesi istenmektedir. Tekâfûlde ise risk üyeler arasında paylaşılmaktadır (Yanpar, 2015:258).

2-Karşılıklı sorumluluk: Tekâfûlde temel amaç kâr elde etmek değildir. Tekâfûl üyeler arasında karşılıklı yardımlaşma esasına ve bunun getirdiği karşılıklı sorumluluğa dayanmaktadır. Her tekâfûl üyesi diğer tüm üyelerin risklerini paylaşmakta ve sorumluluğunu üstlenmektedir (Yanpar, 2015:259).

3-Karşılıklı koruma: Tekâfûlde her üye karşılaşacakları zarar ve kayıplara karşı birbirlerini karşılıklı olarak korurlar (Yanpar, 2015:259).

4-Üyeler arasında dayanışma: Tekâfûle katılan her üye katıldıkları grubun parçası olmaktadır. Grubun bir araya gelmesindeki temel ilke üyelerin birbirleri ile dayanışma içinde olmasıdır (Yanpar, 2015:259).

Bu ilkelere göre tekâfûl sistemindeki esas amacın kâr elde etmek değil dayanışma olduğu görülmektedir. Bu sebeple zarar yardımlaşma ve dayanışma anlayışı içerisinde tüm grup üyeleri arasında birlikte üstlenmektedirler. Böylece katılımcılar müştereken bir koruma sistemi içerisinde yer almaktadırlar. Ayrıca katılım sigortacılığında risk yönetimi anlamında belirsizlik ve spekülasyonlara yer verilmemekte ve fon yönetimi bakımından da faiz yasağı belirleyici rol oynamaktadır (Demirci, 30).

Ayrıca katılım sigortacılığının, şirketin tüzüğünde açıkça yazılması gereken aşağıdaki esas ve prensiplere dayanması gerekmektedir: (AAOIFI, 2018:667-668).

a) Katılımcılar başlıca yükümlülüğünün üstlenmelidir. Sigortalı, katkı payı ve bunun gelirlerini, tazminatların ödenmesi amacıyla sigorta fonuna başlıca. Sigortalı, yürürlükteki tüzüğe göre ödeme gücüne düşülmesi durumunda bu açığı kapatmayı da yüklenir.

b) Katkı primlerinin toplandığı fon bir sigorta şirketi tarafından mudarebe, vekalet, karma veya vakıf modellerinden biriyle yönetilmelidir. Şirketin birbirinden ayrı iki hesaba sahip olmalıdır. Bunlardan biri hak ve sorumlulukları açısından bizzat şirkete,

diğeri ise sigorta fonuna ait olmalıdır. Şirket, sigorta hesabını yönetmek bakımından vekil, sigorta fonu varlıklarını yatırımlarda değerlendirmek açısından ise mudârib (işletmeci) ya da yatırım vekili sıfatını taşımaktadır.

c) Sigorta fonu varlıkları ile bunların işletilmesinden elde edilen gelirler sigorta hesabına yatırılır ve fonun karşılaması gereken yükümlülükler de buradan harcanır.

d) Sigorta ile ilgili ödeneklerin ve sigorta primlerinden artan toplam bakiye tutarın şirketin tasfiyesi sırasında tümüyle hayır hizmetlerine sarf edilmesi gerekir.

e) Sigortalıların yönetim kurulunda temsil edilmeleri gibi bir yolla sigorta işlemlerinin yönetimine ortak olma öncelikleri vardır. Uygun hukuki bir yapı oluşturarak haklarının kontrol altında idaresi ve menfaatlerinin korunması için bu önemlidir.

f) Şirket bütün faaliyet ve yatırımlarında fikhî ilke ve hükümlere bağlı kalmalıdır. Özellikle fikhen haram kılınmış varlıkları ya da haram amaçlar barındıran şeyleri sigortalamamalıdır.

g) Fetvaları şirket açısından bağlayıcı olacak bir Denetim Kurulu oluşturulmalıdır. Yine şirket içinde fikhî denetleme ve inceleme birimi bulundurulmalıdır.

2.5. Katılım Sigortacılığı Uygulama Modelleri ve İşleyişi

Katılım sigortacılığında tüm katılımcıların bir araya gelerek fonu yönetmeleri mümkün olmadığından katılımcıları vekaleten risk fonunun yönetilmesi için bir şirketin bulunması gerekmektedir. Bu şirket 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'nun 3. maddesine göre anonim şirket veya kooperatif şirket olarak kurulması gerekmektedir. Katılım fonunu yöneten bu şirketlerin görevi de Katılım Sigortacılığı Yönetmeliğinin 4. maddesine göre şöyle tanımlanmaktadır: "*Risk fonunun katılımcılara karşı yükümlülüklerini uygun şekilde yerine getirmesi ve risk fonunun devamının sağlanmasını teminen, risk fonunun yöneticisi olan şirket, katılım sigortacılığı alanında sunduğu her bir ürünün herhangi bir dönemde risk fonunun borç ihtiyacı duymadan her bir riske yönelik olarak doğru fiyatlandırılmasını sağlamakla yükümlüdür. Şirket, vekâlet, mudarebe, vekâlet/mudarebe karması (hibrit) model veya danışma komitesinin onaylayacağı başka bir model çerçevesinde faaliyette bulunabilir.*" Buna göre katılım sigortacılığı sistemi vekalet, mudârebe ya da hibrit adı verilen yatırım vekâleti yoluyla işletilebilmektedir.

Katılım sigortacılığının işleyişi noktasında faiz şüphesi gibi bir hususun bulunmaması için yönetmeliğin 6. maddesi katılımcıların katkılarından oluşan risk fonu ile sermayedarlarının fonun ayrı yönetilmesini öngörmüştür. Benzer şekilde katılım sigortacılığı faaliyetinde bulunacak kooperatif şirketleri de, üyeleri dışındakilere sigortacılık hizmeti sunmaları durumunda, katılımcıların katkılarından oluşan risk fonu ile kooperatif üyelerinin hesaplarını ayrı yönetmekle yükümlü kılınmıştır. Aynı şekilde yönetmeliğin 8. maddesi de katılım sigortacılığı faaliyetinde

bulunan şirketlerin yaptıkları faaliyetlerin İslami esaslara, katılım sigortacılığı ile katılım finans ilkelerine uygunluğunun sağlanması ve takibi maksadıyla, organizasyon yapısı içerisinde şirket bünyesinde yönetim kuruluna bağlı olarak danışma komitesi oluşturması ya da bahse konu faaliyetin şirket yönetim kuruluna raporlama yapma şartıyla dışarıdan hizmet alımı ile gerçekleştirilmesi hüküm altına alınmıştır (Demirci, 2019:34).

Katılım sigortacılığının işletilmesi sürecinde üç sözleşme ilişkisi bulunmaktadır. Öncelikle katılım sigortası katılımcıları yani sermayedarlar arasında müşâreke (sermaye ortaklığı) ilişkisi bulunmaktadır. İkinci olarak şirket yönetimi açısından vekalet ilişkisi, fonun işletimi açısından ise mudârebe ya da yatırım vekâleti ilişkisi bulunmaktadır. Üçüncü olarak da sigortalılar ile sigorta fonu arasında bağış yükümlülüğü ilişkisi, fon ile sigortadan zararını karşılatan sigortalı arasında ise fonun tüzük ve belgelere uygun olarak zararı ödeme yükümlülüğü ilişkisi bulunmaktadır (AAOIFI, 2018:667).

Tekâfûl sisteminin işleyişi konusunda ülkeden ülkeye farklılıklara rastlanabileceği gibi şirketten şirkete de farklılaşmayı görmek mümkündür. Ancak uygulamalarda farklılık olsa da sistemin işleyişi üzerinde ittifak edilen yegane konu tekâfûl sistemine dâhil edilen fonların İslami hassasiyetler dolayısıyla faizden korunması meselesidir. Tür olarak bir yardımlaşma ve dayanışma sigortası olduğu için tekâfûlün işleyişinde öne çıkan bir diğer konu ise riski müşterilerin paylaşması ve kâr/zararın da müşteriler arasında paylaşılmasıdır.

Tekâfûl sisteminin uygulamasında ülkelerin ve bölgelerin yerel ihtiyaçlarına göre sisteme farklı teşvik edici özellikler entegre edilebilmektedir. Bu da modelin zamanla kendi içerisinde çeşitlenmesine yol açmaktadır. Katılım Sigortacılığı Yönetmeliğinde üç modelden bahsedilmekle birlikte günümüz uygulamalarında beş ayrı modelden söz edilebilmektedir. Bunlar, mudarebe modeli, vekâlet modeli, hibrit model, vekâlet-vakıf modeli ve kooperatif modelidir (Yazıcı, 2015:46; Demirci, 2019:31).

a) Mudarebe Modeli: İslam hukukunda *mudarebe* emek ve sermaye ortaklığı olarak bilinmektedir. Bu ortaklık modelinde emek sahibi belli oranda kâra ortak olup zararda ortaklığı bulunmamaktadır. Sermaye sahibi ise hem kâra hem de zarara ortaktır. Mudarebe modelinde katılımcılar fonun sahibi konumunda iken; şirket, fonun yönetiminden sorumlu girişimci rolündedir. Masraflar katılımcılardan toplanan fondan düşüldükten sonra kalan miktar yatırıma yönlendirilmektedir. Fonun fazla vermesi durumunda bu fazlalık, sözleşmede belirlenen oranlar doğrultusunda paylaşılmaktadır. Fonun açık vermesi halindeyse işletici şirket herhangi bir kazanç elde edemezken; şirket hissedarlarının, fonun kâra geçtikten sonra poliçe sahiplerinin geri ödemesi koşuluyla, fonda meydana gelen açığı kapatmak için fona faizsiz borç sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır (Yanpar, 2015:262).

b) Vekâlet Modeli: Bu model günümüzde yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır. Bu modelde tekâfûl şirketi operasyonel bir acente olarak faaliyet göstermektedir. Bu model yatırım ortaklığına benzemektedir ancak şirket, fonları değerlendirmeye başlamadan önce birikimlerin bir kısmını kendine bir ücret olarak almaktadır. Bu ücrete vekâlet ücreti adı verilmektedir. Bu modelde acente doğrudan bir vekâlet ücreti almakta ve bu hizmet bedelinin karşılığında faaliyeti yürütmektedir. Bu ücretlendirme dolayısıyla bu modeli hukuk sistemlerinde var olan vekâlet sözleşmesine dayalı iş yapma akdi olarak kabul edilmektedir. Bu uygulamada şirket bir vekâlet ücreti ile topladığı fonları değerlendirmektedir. Belirlenen risklere ilişkin bir zarar ortaya çıkarsa kendisi zarara katılmayıp bu zarar vekâlet ettiği fonlardan karşılanmakta yani sermayedarlara ait olmaktadır. Vekâlet-acente modeli, mudarebe modeline göre fonları toplayan tarafın daha avantajlı olduğu bir modeldir. Bu modelde fon toplayan şirket daha baştan toplanan fonların belli bir oranını vekalet ücreti olarak kesmekte ve kalan fonları da değerlendirmektedir. Fonlardan bir kâr elde edilirse şirket ve ortaklar arasında paylaşılır (Yazıcı, 2015:49; Yanpar, 2015:265).

c) Karma Model (Hibrid Model): Hibrid model, vekâlet modeli ile mudarebe modelinin karması bir modeldir. Katılımcılarla şirket arasında vekâlet sözleşmesinin yanı sıra, mudarebe sözleşmesinin de yapıldığı, operatörün risk yüklenimi işleri için vekalet ücreti, fonların yatırıma yönlendirilip fazla vermesi durumunda ise kâr paylaşım ücreti alması esasına dayanan bir modeldir. İki modelin güçlü yanlarını birleştiren bir model olduğu için sistemdeki üst malî kuruluşlarca tavsiye edilmektedir (Yazıcı, 2015:51; Demirci, 2019:31)

d) Vekâlet-Vakıf Modeli: Vekâlet vakıf modelinde tekâfûl şirketi önce bir vakıf kurmakta ve vakıf kendisi bir başlangıç yatırımı yapmakta açtığı hesaba katılımcılardan topladığı fonları da eklemektedir. Şirket sabit bir işletim ücreti almaktadır. Bu modelde öncelikle vakıf ortaya bir sermaye koymakta daha sonra da katılımcılar kendi birikimlerini bu sermayeye eklemektedir. Vakıf bu faaliyette bir miktar işletme masrafı düşmekte geri kalan kârı katılımcılarla paylaşmaktadır. Bu model, yukarıda bahsedilen vekâlet modeline göre katılımcıyı daha fazla öne çıkaran bir model olarak dikkat çekmektedir. Çünkü sistemi işleten şirket, toplanan paralardan kendi komisyonunu alıp kalan parayı işlememekte, önce bir vakıf kurup ilk sermayeyi bizzat kendisi sağlamaktadır. Faaliyetler bu vakıf üzerinden hayırseverlik temelinde yürütülürken katılımcılardan bağış (teberru) ve katılım payı toplanmaktadır. Bu modelde vakfi kuran şirketin kendisi de havuzdaki paranın karşı karşıya olduğu yatırım risklerine katılmaktadır (Yanpar, 2015:267).

e) Kooperatif Modeli: Bu modelde şirketler kooperatif olarak yapılanmaktadır. Toplanan katkı payları ve katılımcıların riskleri doğrudan kooperatif sigorta şirketlerine aktarılmakta ve fonun mülkiyeti kooperatife ait olmaktadır. Kooperatif şirketler uygulamada ise vekalet ve karma modeli tercih etmektedirler (Demirci, 2019:32).

2.6. Katılım Sigortacılığının Özellikleri

Katılım sigortacılığı yardımlaşma ve ortak risk paylaşımı esası üzerine kurulan bir sözleşme olması nedeniyle Katılım Sigortacılığı Yönetmeliğinin 3. maddesinin (d) fıkrası fon katılımcısını, “Risk fonuna, kendi riskinin ve diğer katılımcıların risklerinin ortak risk paylaşımı ve dayanışma esasları çerçevesinde teminat altına alınması maksadıyla katkı primi ödeyen kişi” şeklinde tanımlayarak (e) fıkrası doğrultusunda da “katılımcıların risk fonu yararına ve ortak risk paylaşımı ve dayanışma esasları doğrultusunda riskin karşılanması için” katkı primi ödenmesini gerekli görmektedir. Ayrıca sistemin dayanışma ve risk paylaşım amacına uygun yürütülmesini temin için de yönetmeliğin 3. maddesinin (c) fıkrasına göre “Katılım sigortacılığı sisteminin işleyişinin katılım finans sistemi prensipleri ile ortak risk paylaşımı ve dayanışma esaslarına uygunluğunu takip eden” bir danışma komitesinin kurulması istenmektedir. Katılım sigortacılığı sisteminde “sigorta sözleşmelerinin hazırlanması, katkı primlerinin toplanması, tazminatların ödenmesi ve sigortayla ilgili diğer teknik ve yasal işlemlerin yapılması” gibi yükümlülükler de katılımcıların vekili olarak görev yapacak bir sigorta şirketi tarafından yerine getirilmektedir.

Katılım sigortacılığında muhtemel risklere karşı yardımlaşma amacıyla değişik fertler birleşerek, içlerinden zarara maruz kalan katılımcıların zararının tazmin edilmesi için bir sözleşme yaparak prim ödemektedirler. Bu sistemde toplanan paralar yardımlaşma sandığı olarak adlandırılan prim havuzunda birikir ve üye olan kişilerden (poliçe sahipleri) riskli durumda olanların zararları bu havuzdan tazmin edilir. Katılım sigortacılığında sigortacı, sermayedarlardan ve yaptığı işlemlerden kazandığı ücretten oluşan fon ile katılımcılara ait risk fonunu iki farklı hesapta ayrı ayrı yürütmek zorundadır. Sermayedarlarından temin ettiği fon ile katılımcıların sigortacılık faaliyeti dolayısıyla ödemiş oldukları sabit ücretler, şirketin kârını oluşturmaktadır. Risk fonundan, meydana gelen hasarlar ve diğer masraflar sigortalılar adına şirketçe karşılanmakta, fonun fazla vermesi durumunda ise bu fazlalık katılımcılara hisseleri oranında ödenmektedir. Risk fonuna yapılan her türlü katkı ve fondan yapılan tüm tazminat ödemeleri bir tür bağış olarak kabul görmektedir. Fonun açık vermesi durumunda, ilk elden katılımcılara gitmek yerine işletici şirket, daha sonra şirket kâr elde edince katılımcılardan tahsil edilmek şartıyla, fona faizsiz borç sağlayarak oluşan likidite problemini çözmek ve risk fonunun açığını geçici olarak kapatmakla mükellef kılınmıştır (Demirci, 2019:30).

Katılım sigortasında, yardımlaşma sigortalarının yöneticileri vekil konumundadır. Sistemde asıl olan üyelerdir. Yardımlaşma sigortalarında üyelerin girdiği maddi yükümlülük belli değildir. Çünkü prensip olarak doğacak zarar üyeler arasında paylaştırılmaktadır. Tekâfül sistemin özünde İslami kaygılar olduğu için toplanan fonlar İslami kurallara uygun yatırım araçlarında değerlendirilir. Tekâfül sisteminin en önemli özelliklerinden birisi sigortayı yapan şirketin ortada bir hasar olmasa bile İslami kurallara göre işlettiği primlerden bir kâr elde etmesi durumunda

bu kârdan üyelerine pay vermesidir. Tekâfûl sisteminde her bir üye diğer üyelerin karşılaşacağı adı konmuş bir zararın kefilidir. Bu şekilde ortaya müşterek bir kefalet çıkmakta ve bir üyenin malı zarar görürse bütün üyeler o zararı ortaklaşa karşılamaktadırlar. Tekafulde, kefalet asli bir unsur olup, kefiller ortaya çıkan zararın tamamını mal sahibi ile birlikte öder. Bunun yanında bu yapılan kefalet akdinde beklenen bir karşılık yoktur. Oysaki sigorta akdinde sigortalı bir karşılık beklentisi içindedir (Dalgın, 2003:623).

Tekâfûl sigortasında üyelerin ödeyeceği primler sabit değildir. Esasında bu sigortadaki temel yükümlülük prim değil olası zararın tazminidir. Bu bakımdan peşinen prim ödemek olmazsa olmaz değildir. Ancak tedbir açısından belirli bir prim düzeni oluşturulabilmektedir. Üyelerin gerçek prim yükümlülüğü dönemⁱⁿ başında değil dönemin sonunda hesaplanır. Bu özel ticari sigortalarla aradaki önemli farklardan birisidir. Ayrıca dönem sonunda tazminatlar ödendikten sonra kalan kısım üyelere geri ödenmektedir. Ancak bu fazlalık ihtiyat yedeği olarak saklanabilir veya hayır işlerinde de kullanılabilir (Izhar Ahmad, 2010:3).

Tekaful sigortasında müşteriden toplanan fonlar, tekaful fonuna aktarılır ve fonların mülkiyeti müşterinindir. Şirket, kâra ortaktır. Sigortada ise kâr şirkete aittir, müşterinin kârdan pay talep etme durumu yoktur.

2.7. Katılım Sigortacılığının Konvansiyonel Sigortacılıktan Farkı

Tekâfûl sistemine dayanan sigorta helal sayılırken konvansiyonel sigortanın haram sayılması yukarıdakilere ilave olarak aralarındaki şu temel farklardan kaynaklanmaktadır (AAOIFI, 2018:678-679).

a) Konvansiyonel sigorta mali bedelli bir sözleşme olup bizzat sigortadan kazanç sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla kendisine garar içeren mali bedelli akit hükümleri uygulanır ve bu sebeple konvansiyonel sigortanın caizliği tartışmalıdır. Hâlbuki katılım sigortacılığı yardımlaşmaya dayalı bir sözleşme olduğu için içerisinde garar ve faiz barındırmamaktadır.

b) Katılım sigortacılığında şirket sigorta hesabına işlem yapan vekil konumunda iken konvansiyonel sigortada şirket kendi nâmına sözleşme yapan asıl taraflardan biridir.

c) Konvansiyonel sigortada şirket, sigorta bedelini ödeme yükümlülüğü karşılığında sigorta primlerini mülkiyetine alırken katılım sigortacılığında şirket katkı paylarını (sigorta primlerini) mülkiyetine almaz. Zira katkı payları sigorta fonunun mülkiyetindedir.

d) Sigorta masrafları ve tazminatlar çıktıktan sonra sigorta primlerinden arta kalan tutar ve gelirleri sigortalıların sayılır ve bu tutar sigortalılara dağıtılır. Hâlbuki konvansiyonel sigortada böyle bir uygulama asla tasavvur edilemez. Zira primler sözleşme ve tesellüm (kabz) yoluyla şirketin mülkiyetine geçmiştir. Hatta

konvansiyonel sigortada bunlar gelir ve kâr sayılmaktadır.

e) Katılım sigortacılığında sigorta primlerinin işletilmesinden elde edilen gelirler, mudârebe ortaklığı dolayısıyla sigorta şirketine tahsis edilen kâr payı kesildikten sonra sigortalıların sayılırken, konvansiyonel sigortada şirkete kalmaktadır.

f) Katılım sigortacılığında toplum fertleri arasında yardımlaşmayı hedefleyip sigorta işinden kâr sağlamayı amaçlamazken, konvansiyonel sigortada bizzat sigorta işleminden kâr elde edilmeye çalışılmaktadır.

g) Katılım sigortacılığında şirketin kârı kendi sermayesinin işletilmesine ve mudârib sıfatıyla mudârebe sermayesinin işletiminden doğan kârdaki payına dayanır. Sigorta fonu mudârebe sözleşmesinde sermayedâr tarafını temsil etmektedir.

h) Her ne kadar ayrı kişilermiş gibi değerlendirilseler de katılım sigortacılığında katılımcılar hem sigortalı olan taraf hem de sigortacı olan taraftır. Yani sigortalı ve sigortacı aslında aynıdır. Konvansiyonel sigortada ise bunlar birbirinden tamamen farklıdır.

i) Katılım sigortacılığında şirketin fıkıh kurallarına ve Denetim Kurulunun verdiği kararlara uyma zorunluluğu vardır. Konvansiyonel sigortada ise fıkıha uyma sorumluluğu yoktur.

j) Katılım sigortacılığında sigorta fonundan ayrılan ve şirketin tasfiyesine kadar mevcut olan tahsisatlar/ihtiyat fonları hayır hizmetlerine sarf edilir; ortaklara verilmez. Konvansiyonel sigortada ise bu tutar sigorta şirketi sahiplerine dağıtılmaktadır.

3. SONUÇ

Konvansiyonel sigortacılığa alternatif olarak 1970'li yıllardan itibaren İslam ülkelerinde görülmeye başlanan tekâfül sigortası ülkemizde 20.09.2017 tarih ve 30186 sayılı Resmi Gazete yayınlanan "*Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*" ile katılım sigortacılığı adıyla yürürlüğe girmiştir. Katılım sigortacılığı diğer İslam ülkelerinde son yıllarda gelişim gösterirken ülkemizde hukuki altyapısı yakın zamanda oluşturulduğundan henüz çok tanınmamaktadır. Ancak gelecekte ülkemizde de gelişeceği varsayılmaktadır.

Katılım sigortacılığı katılımcılarından toplanan fonların İslam'a uygun usullere göre değerlendirildiği bir sistemdir. Aynı zamanda katılım sözleşmesi de mali bedelli bir akit olmayıp esasen yardımlaşma içerikli ve kendine özgü bir teberrû akittir. Yardımlaşma ve teberrû içerikli bir sözleşme olması nedeniyle katılım sigortacılığında garar ve faiz gibi akdi geçersiz kılan hususiyetler bulunmamaktadır. Bu sebeple çağdaş İslam hukukçularından bu sigortanın caiz olmadığı yönünde herhangi bir açıklama duyulmamıştır.

Katılım sigortacılığında katılımcılar muhtemel riskler için birbirlerinin zararlarını tazmin etme taahhüdünde bulunmakta ve zararın tazmini için prim ödemektedirler. Ancak bu işlemler mudarebe, vekalet, karma (hibrid) veya vakıf modeli gibi usullerle yönetilen bir şirket eliyle gerçekleştirilmektedir. Ancak bu şirket katılım sigortasında katılımcıların vekili konumundadır. Ödenen primler sabit ve net değildir. Zira ortaya çıkacak muhtemel riskin maliyeti henüz bilinmemektedir veya belki de risk ortaya çıkmayabilecektir. Bu sebeple riskin ortaya çıkması durumunda zararın tazmin edilebilmesi için baştan prim alınmakta fakat asıl ödeme miktarı yılsonunda risklerin maliyetine göre belirlenmektedir. Riskin maliyeti ödenen primlerden fazla ise ek ödeme alınmakta, primler risk maliyetinden fazla ise fazla olan miktar ya ileriki yıla rezerv olarak aktarılmakta veya katılımcılara dağıtılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AAOIFI (2018), **Faizsiz Finans Standartları**, Tercüme: İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi, TKBB Yayınları, İstanbul, 666.
- Aktan, Hamza (1989), **Âkile**, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M. Akif (1999), **Türk Hukuk Tarihi**, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Babertî, Ekmeleddin Muhammed b. Mahmud (tsz), **el-İnâye Şerhu'l-Hidâye**, Daru'l-Fikir, Beyrut.
- Beşer, Faruk (1997), **“İslam Şeriatı Açısından Sigorta”**, I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Kombad Yayınları, Konya.
- Beşer, Faruk (1987), **İslamda Sosyal Güvenlik**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1985), **Hukuki İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu**, Bilmen Basımevi, İstanbul.
- Cevherî, İsmail b. Hammad (1987), **Es-Sihah Tâc'ul-Lüga ve Sihâhu'l-Arabiyye**, Dâru'l-İlim, Beyrut.
- Çağatay, Neşet (1993), **Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Tarihi**, TTKY, Ankara.
- Dağcı, Şamil (1999), **İslâm Ceza Hukuku'nda Şahıslara Karşı Müessir Fiiller**, Ankara.
- Dalgın, Nihat (1994), **“İslam Hukukuna Göre Sigorta”**, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Dalgın, Nihat (1995), **“Sigortanın Meşrûiyeti, İslami Sosyal Bilimler Dergisi”**, Cilt:3 Sayı:3, Güz.
- Dalgın, Nihat (2003), **“İslam Hukuku Açısından Karşılıklı Sigortalar”**, İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt:16, Sayı:4.
- Demir, Fahri (2002), **“Sigorta (Âkile Müessesesi ve Süftece Muamelesi Işığında Bir Tedkik)”**, AÜİFD.
- Demirci, Serdar (2019), **“Sigortacılıkta Yeni Bir Yaklaşım: Katılım Sigortacılığı”**, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:1.
- Döndüren, Hamdi (1993), **Delilleriyle Ticâret ve İktisat İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî es-Sicistânî (1981), **Süneni Ebî Dâvûd**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Hacak, Hasan (2006/1), **“İslam Hukukunda Sigorta ve Fıkıh Bilginlerinin Sigortaya Yaklaşımının Genel Bir Değerlendirmesi”**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:30.
- Hamidullah, Muhammed (1980), **İslâm Peygamberi**, (Çev: Salih Tuğ), İstanbul.
- Hamidullah, Muhammed (1976), **İslâm'a Giriş**, İrfan Yayınları, İstanbul.
- <https://kurul.diyaret.gov.tr/Karar-Mutalaa-Cevap/3656/sigorta> (Erişim Tarihi: 21/04/2019)
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin (1992), **Reddül Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, Daru'l-Fikir, Beyrut.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrerem (1990), **Lisânü'l-Arab**, Dâru Sâdır, Beyrut.
- Kahveci, Nuri (2015), **Mukayeseli İslam Borçlar Hukuku**, Hikmetevi Yayınları, İstanbul.
- Kallek, Cengiz (2010), **“Süftece, TDV İslam Ansiklopedisi”**, TDV Yayınları, İstanbul.

- Karaman, Hayrettin (2014), **Mukayeseli İslam Hukuku**, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (1986), **El-Bedâiü's-Sanâî' fi Tertîbi's-Şerâi'**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete
Tarihi: 20/09/2017, Sayı:30186.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170920-7.htm> (Erişim Tarihi: 23/04/2019).
- Merğinanî, Ali b. Ebu Bekir (tsz), **El-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî**, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (1937), **El-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr**, Matbaatü'l-Halebî, Kahire.
- Meydânî, Abdülğânî b. Talib b. Hemmâde b. İbrahim (tsz), **El-Lübâb fi Şerhi'l-Kitâb**, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc (1981), **Sahîhi Müslim**, Çağrı Yayınevi, İstanbul.
- Milliman Research Report ve Global Islamic Finance Report 2017, Islamic Financial Policy: The Dynamics of Takaful Market, Growth Beyond 2017.
<http://www.milliman.com/uploadedFiles/insight/2017/Takaful-2017-full-report.pdf> (Erişim Tarihi: 30/05/2019).
- Izhar Ahmad, Mohd- Tariq Masood- Mohd Saeed (1989), **"Problems and Prospects of Islamic Banking: A Case Study of Takaful"**, Munich Personal RePEc Archive, 2010, <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/22232/>(Erişim Tarihi: 30/05/2019).
- Sağlam, Hadi (10-12 Aralık 2010), **"İslam Hukukçularının Sigortaya Bakışları ve Sigorta Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi"**, Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-III, Afyonkarahisar.
- Sağlam, Hadi (Temmuz-Ağustos 2012), **"Sigortanın Sosyal ve Özel Sigortalar Şeklindeki Taksiminden Hareketle Ticari ve Yardımlaşma Sigortalarının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi"**, Akademik Bakış Dergisi, Sayı:31.
- Sağlam, Hadi (2011), **"İslam Hukuk Tarihindeki Âkile Bugünün Sigortası mıdır?"**, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (1993), **El-Mebsût, Daru'l-Ma'rife**, Beyrut.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre s-Sülemî (1981), **Sünenü't-Tirmizî**, Çağrı Yayınevi, İstanbul.
- Yazıcı, Servet (2015), **"Tekâfül Sigortacılığında Ürün Geliştirme"**, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Yılmaz, Ahmet (1997), **"İslam Hukuku Açısından Sigorta"**, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Şanlıurfa.
- Fazlı, Yusuf Muhammed (1997), **"Tekâfül İşletmesinin Kavramı ve İşleyişi Hakkında Kısa Tanıtma"**, I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi, Kombad Yayınları, Konya.
- Yanpar, Atila (2011), **İslami Finans**, Scala Yayıncılık, İstanbul.
- Zerka, M. Ahmet (2011), **İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta**, Çeviren: Hayrettin Karaman, İz Yayıncılık, İstanbul.